

ΤΣΙΑΡΤΣΙΑΝΙΔΗΣ ΑΝΕΣΤΗΣ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ
ΤΑΞΗ Γ' 4^{ου} ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΛΑΜΙΑΣ

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟΝ Θ' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ ΔΟΚΙΜΙΟΥ
'ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ'

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ 1911-1917
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ ΣΤΑ « ΨΗΛΑ
ΒΟΥΝΑ » ΚΑΙ « ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΜΕ
ΤΟΝ ΗΛΙΟ »

Φάσεις του γλωσσικού ζητήματος την περίοδο 1911-1917 και γλωσσική κατάσταση της περιόδου .

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στην αρχή του 20ου, το γλωσσικό ζήτημα παίρνει εκτός από κοινωνικές διαστάσεις και πολιτικές και οδηγεί σε αιματηρές συγκρούσεις. Η δημοσίευση μετάφρασης της Αγίας Γραφής (1901) σε ακραία δημοτική, επιφέρει βίαιες διαμαρτυρίες με επεισόδια που έγιναν γνωστά σαν "Ευαγγελικά". Επίσης η παράσταση της Ορέστειας στη δημοτική από το Εθνικό Θέατρο, γίνεται η αιτία νέων συγκρούσεων μεταξύ δημοτικιστών και καθαρευουσιάνων (τα λεγόμενα Ορεστειακά).

Η αστική τάξη, από το 1900 και έπειτα ένιωθε πως το γλωσσικό ζήτημα δεν είναι μόνο λογοτεχνικό πρόβλημα αλλά ζήτημα γενικό.

Ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός, δεν ξεκίνησε μόνο με την ιδέα να διδάσκεται στα σχολεία η δημοτική γλώσσα και να φύγει η καθαρεύουσα. Πήγαινε πολύ βαθύτερα. Ζητούσε να χτυπήσει την προγονοπληξία και τον βερμπαλισμό της παιδείας, να την αναζωογονήσει και να την εκσυγχρονίσει.

Σημαντικό γεγονός είναι η ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου το 1910, όπου συμμετείχαν ο Δημήτρης Γληνός, ο Αλέξανδρος Δελμούζος, ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης και άλλοι. Στο γενικότερο αυτό κλίμα ανόρθωσης και ελπίδας μιας νέας πορείας του τόπου, έχουν στόχο τη μελέτη και προβολή των εκπαιδευτικών και γλωσσικών θεμάτων, καθώς και των κοινωνικών τους προεκτάσεων, με την υπέρβαση της συντηρητικής εκπαιδευτικής στασιμότητας και την καθιέρωση της Δημοτικής στο Σχολικό Οικοδόμημα. Ο Δελμούζος, ιδρυτής και διευθυντής του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Βόλου, κατηγορείται για διαφθορά ηθών και διδασκαλία του κομμουνισμού και της αθεΐας, αλλά τελικά αθώνεται. Το έθνος χωρίζεται στα δύο και το θέμα της γλώσσας αποκτά μείζονα σημασία που υπερέχει ακόμα και της ίδιας της ιδέας της ελευθερίας του έθνους.

Η άφιξη του Βενιζέλου στην Αθήνα, ο περίφημος λόγος του στο Σύνταγμα, στις 5 Σεπτεμβρίου, όπου δηλώνει στον αθηναϊκό λαό ότι ερχόταν "ως σημαιοφόρος νέων πολιτικών" ιδεών, άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία.

Πάντως οι έντονες και εύλογες ελπίδες με δεδομένο το δημοτικισμό του Επαναστάτη του Θερίσου Ελ. Βενιζέλου, τις οποίες γέννησε η νέα δυναμική πραγματικότητα και για τα ευρύτερα εκπαιδευτικά προβλήματα και για το άλυτο και οξυμένο γλωσσικό ζήτημα, γρήγορα διαψεύστηκαν κατά τη διάρκεια της συζήτησης της συνταγματικής αναθεώρησης και τις συντηρητικές αντιδράσεις

που εμφανίστηκαν ως δυναμική απάντηση στο νεωτεριστικό δημοτικιστικό και εκπαιδευτικό σύστημα.

Όταν μετά από τέσσερις ημέρες συνεδρίασης στη βουλή, ο Βενιζέλος υποχωρεί στο κατεστημένο και ορίζει την καθαρεύουσα ως επίσημη γλώσσα του κράτους, επιβεβαιώνεται η δύναμη της συντηρητικής παράταξης και της εκκλησίας. Η υποχώρησή του είναι πολιτικός και προσωπικός συμβιβασμός, που υπερκερνά την πραγμάτωση των θεμελιωδών αλλαγών που εκκρεμούν στην κοινωνία.

Στα 1911 ήταν νωπές οι αναμνήσεις της κοινωνικής και εθνικής κρίσης, που είχε ξεσηκώσει το γλωσσικό ζήτημα πριν από 10 χρόνια. Ο Βενιζέλος δεν ήταν αδιάλλακτος δημοτικιστής. Αγαπούσε τη δημοτική και εκτιμούσε τις υπηρεσίες εθνικές και κοινωνικές που μπορούσε να προσφέρει, μα δεν περιφρονούσε και την καθαρεύουσα, η οποία στον καιρό του αντιπροσώπευε μια πραγματικότητα.

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος, το γλωσσικό ζήτημα ήρθε στο προσκήνιο. Η μεγάλη πλειοψηφία των βουλευτών υποστήριξε την προστασία της καθαρεύουσας με το Σύνταγμα και ο Βενιζέλος δέχτηκε να περιληφθεί στο Σύνταγμα το σχετικό διάταγμα για την επίσημη γλώσσα του κράτους.

Είναι γεγονός ότι τότε ο Βενιζέλος πίστευε ότι θα κινδύνευε η εφαρμογή των γενικότερων πολιτικών ιδεών του, αν τάσσονταν ανεπιφύλακτα υπέρ των δημοτικιστών αντιδράσεις ήταν τόσες πολλές τόσο από τα φεουδαρχικά κατάλοιπα και τους συντηρητικούς αστούς όσο και από μερικούς φιλελεύθερους υποστηρικτές του Βενιζέλου. Ο Βενιζέλος μπροστά στο θόρυβο και τις αντιδράσεις που προκάλεσαν τα νομοσχέδια φοβήθηκε ότι κινδυνεύει να χάσει την υποστήριξη του λαού αλλά και των συνεργατών του.

Έτσι λοιπόν έκανε πίσω αναβάλλοντας την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση “δι’ ευθετώτερον χρόνον”. Υποχωρεί στις πιέσεις των αντιδραστικών και καθιερώνει συνταγματικά για πρώτη φορά την καθαρεύουσα σαν επίσημη γλώσσα του κράτους (άρθρο 107). Αυτή η επισημοποίηση της διγλωσσίας αποτέλεσε μεγάλη νίκη των δυνάμεων της αντίδρασης κατά του δημοτικισμού, αφού το άρθρο παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 1968 (το γλωσσικό ζήτημα λύνεται με το Σύνταγμα του 1974, ενώ το 1976 καθιερώνεται η δημοτική στα σχολεία).

Η επόμενη διετία σφραγίστηκε με το εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα των φιλελευθέρων και από την πολεμική εποποιία των βαλκανικών πολέμων.

Έτσι τώρα που ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχει αποκτήσει σημαντικό κύρος διατυπώνει ανεπιφύλακτα τις ιδέες του. Η βασική αλλαγή που θεσμοθέτησε η ρύθμιση του 1917, αφορά τη γλώσσα του δημοτικού σχολείου, ενώ η επίσημη γλώσσα παραμένει η ίδια με εκείνη της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας του

1913. Συγκεκριμένα καθιερώνεται η δημοτική γλώσσα σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου με παράλληλη διδασκαλία της καθαρεύουσας στις δύο τελευταίες τάξεις Ν.Δ.2585/1917 ή Ν.1332/1918. Ορίστηκε να γραφούν στη δημοτική γλώσσα τα βιβλία των τεσσάρων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Το 1917 μεσούσης της επαναστατικής κυβέρνησης του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, η τριανδρία Δελμούζου, Τριανταφυλλίδη και Γληνού, ηγετικά στελέχη του εκπαιδευτικού ομίλου θα στελεχώσει το Υπουργείο Παιδείας σαν μέλη της επιτροπής γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, θέτοντας σε εφαρμογή τη μεταρρύθμιση. Βέβαια αν και οι συνθήκες φαίνεται να νομιμοποιούν τις ριζικές τομές, η μεταρρύθμιση θα περιοριστεί στην εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού.

Οι μεταρρυθμίσεις του 1913 και του 1917 συμπληρώνουν η μία την άλλη, αφού πρωταγωνιστές τους είναι τα μέλη του Ε.Ο. και έχουν την πολιτική βούληση του Ελευθέριου Βενιζέλου. Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι είναι προσανατολισμένες στις σύγχρονες ανάγκες της ζωής αφού στο σκοπό της εκπαίδευσης προβλέπεται και η "προετοιμασία των παιδιών για τη ζωή". Το θαρραλέο διάταγμα για την εισαγωγή της δημοτικής στα σχολεία, αποτελεί αναμφισβήτητο σταθμό στην ιστορία της ελληνικής παιδείας.

Στις εγχώριες επαναστατικές συνθήκες του 1917, η μετάβαση από το λογιότατισμό στον εκπαιδευτικό δημοτικισμό ως της φιλοσοφίας αναδόμησης του περιεχομένου και του προσανατολισμού της εκπαίδευσης, εμφανιζόταν ως αδήριτη ανάγκη. Η μεταρρύθμιση αυτή δίνει διέξοδο εφαρμογής του εκπαιδευτικού δημοτικισμού στη σχολική πράξη. Η δημοτική γλώσσα θα εισαγόταν στην καθημερινή σχολική ζωή αφενός σαν μέσο-όργανο διδασκαλίας και αφετέρου σαν αντικείμενο μάθησης στο δημοτικό σχολείο.

Η κορυφαία αυτή μεταβολή του σχολικού γλωσσικού καθεστώτος υπερέβαινε τα όρια της αναδιάταξης του παιδαγωγικού κλίματος και της μεταβολής του γλωσσικού προγράμματος. Η δυναμική της γλωσσικής μεταβολής μέσα από τη σταδιακή αποδόμηση του αρχαιοπρεπούς εκπαιδευτικού οικοδομήματος, θα οδηγούσε στον αναπροσανατολισμό της γνωστικής, κοινωνικής και αξιακής προσέγγισης του κόσμου των πραγμάτων, των προσώπων και των ιδεών από τους μαθητές, τους αυριανούς πολίτες της χώρας.

Το εξαιρετικό ενδιαφέρον του Ελευθέριου Βενιζέλου για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση φαίνεται από το ότι ζήτησε να παρευρίσκεται στο πρώτο μάθημα που έκανε ο Δελμούζος στη σειρά μαθημάτων για τους δημοδιδασκάλους που οργανώθηκαν τότε. Ακόμη ο Νιρβάνας διηγείται ότι ο Βενιζέλος ζήτησε να έχει την ευχαρίστηση να είναι ο πρώτος αναγνώστης των νέων αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου.' Πρέπει να ξέρετε, έλεγε, ότι την

εκπαιδευτική μεταρρύθμιση τη λογαριάζω σαν το μεγάλο τίτλο της πρωθυπουργίας μου και σαν τη μεγαλύτερη υπηρεσία μου στην πατρίδα''.

Η εισαγωγή και διδασκαλία των βιβλίων τα "Ψηλά Βουνά" και το "Αλφαβητάρι με τον Ήλιο" στην εκπαίδευση.

Τα νέα σχολικά βιβλία που κυκλοφόρησαν ήταν γραμμένα στη γλώσσα του λαού, είχαν στο κέντρο το παιδί, κυριαρχούνταν από ένα καινούριο αντισταρχικό πνεύμα και ήταν απαλλαγμένα από ηθικολογικούς και πατριδολογικούς δογματισμούς και διδακτισμό. Αντίθετα πρόβαλλαν τη συλλογικότητα, την κοινωνικότητα και την τιμιότητα και την εργατικότητα.

Τα Ψηλά Βουνά και το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο είναι τόσο διαφορετικά από τα προηγούμενα αλφαβητάρια γιατί είναι προϊόντα ελεύθερης δημιουργίας εμπνευσμένων ανθρώπων των γραμμάτων και της τέχνης. Τα δύο αυτά αναγνωστικά θεωρούνται από τα προοδευτικότερα αναγνωστικά που έχουν υπάρξει στο ελληνικό σχολείο.

Το όνομα του εμπνευστή και δημιουργού του αναγνωστικού Τα Ψηλά Βουνά, του συγγραφέα Ζαχαρία Παπαντωνίου, αρκεί για να δώσει στον αναγνώστη το στίγμα του βιβλίου που χαρακτηρίστηκε το διαμάντι των αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του αναγνωστικού είναι η πλοκή της διήγησης που περνάει μέσα από το περιεχόμενό του.

Γίνεται απλά φυσικά και αβίαστα χωρίς διδακτικό ύφος, χωρίς κανόνες νουθεσίες και μυθιστορηματικές αφηγήσεις.

Τα κείμενα του Παπαντωνίου, τα διακρίνει το λεπτό χιούμορ, ενώ οι ολοζώντανες περιγραφές κρατούν αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών. Η μοναδικότητα των κειμένων είναι ότι ο συγγραφέας καταφέρνει να διδάξει απλά, τρυφερά, χωρίς να φτάνει σε ακραίες συγκινήσεις και χωρίς να χάνει την καλαισθησία του μέτρου.

Σε όλο το βιβλίο ο μικρός μαθητής κεντρίζεται μέσα από μικρές και μεστές προτάσεις και συνεχή διάλογο. Απουσιάζουν επίσης οι ηθικές ιδέες και τα διδάγματα, τουλάχιστον με τη δογματική μορφή που εμφανίζονται στα βιβλία της εποχής. Με τον τρόπο αυτό δίνεται στο παιδί η ευκαιρία να γνωρίσει τις αληθινές αξίες και να τις μετουσιώσει σε βιώματα, έτσι όπως αυτά του προσφέρονται μέσα από τις πολύ καλές περιγραφές και το λεπτό χιούμορ των κειμένων.

Αντίθετα με την τάση των καιρών η σείρα κουραστική και απέραντη ηθικολογία να πλημμυρίζει τα παιδικά αναγνώσματα, ο Παπαντωνίου θέλησε

και το πέτυχε αβίαστα, να δώσει στο παιδί γνώση και χαρά, ενθουσιασμό και αυτενέργεια.

Για τα Ψηλά Βουνά, ο Στέλιος Σπεράντζας είχε πει πως "είναι από τα βιβλία που ξυπνούν τους λαούς και τους κάνουν μεγάλους".

Το βιβλίο που κατάφερε να μιλήσει στην ψυχή του παιδιού ήταν φυσικό να αγαπηθεί πολύ από τους μαθητές εκείνης της εποχής και δεν είναι χωρίς σημασία το γεγονός ότι τυπώθηκε ξανά και σήμερα διατίθεται από τα βιβλιοπωλεία.

Το ιστορικό βιβλίο της Α' τάξης των δημοτικών σχολείων, "Αλφαβητάριο 'Ηλιος'", συντάχθηκε με πρωτοβουλία του Αλέξανδρου Δελμούζου και είναι έργο συντακτικής επιτροπής αποτελούμενης από επιφανή ονόματα στην ιστορία της λογοτεχνίας και της εκπαίδευσης (Ανδρεάδης, Δελμούζος, Τριανταφυλλίδης, Νιρβάνας, Παπαντωνίου και ο εικονογράφος Μαλέας).

Ας σταθούμε λίγο, στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή που το βιβλίο εμφανίζεται στα σχολεία. Οι σημαντικές αλλαγές στο μετασχηματισμό της οικογενειακής δομής, επηρεάζουν καθοριστικά και την εξέλιξη του παιδιού στο τέλος του 19^{ου} αιώνα. Οι παραδοσιακές μορφές συμπεριφορών με την αποκλειστική επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος υποχωρούν και το παιδί εντάσσεται στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο μέσα από το περιβάλλον του σχολείου.

Το «αλφαβητάρι 'Ηλιος», καταγράφηκε σαν σύμβολο μιας περιόδου που τα εκπαιδευτικά μας πράγματα πέρασαν σε μια καμπή καθοριστική για τη μετέπειτα οργάνωση και εξέλιξή τους στο χώρο της Παιδείας.

Μια σειρά γεγονότων, πολεμικών και πολιτικών εξελίξεων, είχαν ισχυρό αντίκτυπο στην εκπαίδευση που μέχρι τότε είχε βρεθεί στο επίκεντρο πολλών και έντονων αντιπαραθέσεων.

Η κύρια ενότητα της δομής του, παρουσιάζεται με την οικογένεια Καλομοίρη και επιτρέπει στα παιδιά της πρώτης τάξης να παρακολουθούν την εξέλιξη μιας ιστορίας με αρχή, μέση και τέλος σε σχέσεις ζωής, περιστατικά και βιώματα καθημερινής πραγματικότητας, μέσα από ένα φυσικά εξελισσόμενο και αρμονικά διατεταγμένο περιβάλλον σε σφικτό δέσιμο των ενοτήτων.

Μέχρι τότε, κανένα άλλο αλφαβητάρι δεν έδωσε την ευκαιρία στους μικρούς αναγνώστες να ταυτιστούν και να νιώσουν όπως οι ήρωες στις ιστορίες του βιβλίου. Το βιβλίο είχε το πλεονέκτημα μιας γλωσσικής περιγραφής απόλυτα κατανοητής από τους μαθητές με τέλεια συνοχή.

Έχει επίσης σημασία το γεγονός, ότι το ίδιο αυτό αλφαβητάρι αποτέλεσε τη βάση των μετέπειτα αλφαβηταρίων και καταξιώθηκε σαν υπόδειγμα διδακτικού βιβλίου στο σχολείο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Λίνου Πολίτη, *Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1980.

Μαρία Μιράσγεζη, *Νεοελληνική λογοτεχνία*, τομ. Β, 1982.

Αντώνη Δελώνη, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδ. Ηράκλειτος.

Δημ. Γιάκου, *Ιστορία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 1986, εκδ. Παπαδήμας.

Χάρη Σακελλαρίου, *Οι πρωτοπόροι της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας Α' ποίηση*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 1987.

Δημήτρη Σκούρα, *Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Η ζωή και το έργο του*, Λαμία 2004.

Γαρδίκια Κατσιαδάκη, *Στα χρόνια του Βενιζέλου*.

Καζαμίας Κασσωτάκης, *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*.